

Audinio raštas – lyg liaudies dainos melodija...

„Audinių raštuose, jų spalvų dermėje išliko ir skamba įvairiausių amžių ir įvairiausių atgarsių buvusios kūrybiškosios galios tvirtai atsispyrusios prieš nepermaldausiam, viską naikinantį laiką aidai,“ - taip apie audinių raštų estetiką ir galią rašė Lietuvos dailės istorikas ir kritikas, lietuvių profesionalios muziejininkystės pradininkas, Paulius Galaunė, audinį lyginęs su daina, sakydamas, kad tai esančios „tos formos, į kurias seniausios godynės laikais išsiliedavo tautos estetinis vidujinis pasaulis“. Ir išties, ar ne unikalumu, kad mūsų protėviai lyg ir turėjo prigimtine galią išsakyti savo džiaugsmus ir skausmus nuostabios dermės dainose, taip kaip ir gebėjo sudėlioti įmantriausias ritmingas kompozicijas audinių raštuose.

Kaime prieš gerą šimtmetį mokėti austi moteriai buvo būtinybė, linų kultūros krašte drabužių kasdieniniam nešiojimui ir išėgai kiekviena šeimininkė sau ir savo šeimynai pasigamindavo savo namuose (jau rašėme apie merginų prievolę sau spėti susikrauti kraitį, kol piršliai į duris pasibels). Tačiau audimas nebuvo išskirtinai tik moterų darbas. Dvaruose įkurtose audyklose dažniausiai dirbdavo vyrai audėjai, vadinami atkočiais. Miestuose jau nuo viduramžių laikų audėjai (tiek audėjos, tiek atkočiai) vienydavosi į cechus, kurių veikla, vidaus tvarka būdavo reglamentuojama įstatymiškai: statutuose būdavo įrašytos privilegijos, skatinančios pirkti žaliavą iš vietinių pirklių bei saugančios vietines audimo tradicijas (pvz.: XVII a. pameistrai galėdavo atsisakyti varginančios kelionės stažuotei į užsienį, sumokėdami cecho kasai 30 auksinių). Astrave, grafų Tiškevičių dvare, žinoma dirbus atkočių Petrą Dučinską, kurio austo rankšluosčio, puošiančio muziejaus ekspoziciją, raštą prieš porą metų atkūrė AB „Sūlas“ meistrai.

Žinoma, kad kaimo audėjų tarpe, vyrų būdavę tik vienetai, o šiandien jau ir staklėse sėdinčių moterų jau nebe kažkiek besuskaičiuosi. Audimo tradicijos visai baigia sunykti ir mūsų krašte, venai po kitos Anapilin iškeliavus audėjoms Adelei Sadauskienei, Onai Ladygienei, į Pasvalio kraštą išvykus garbaus amžiaus Bronislavai Stapulionienei, į stakles jau nebeatsisėdant Irenai Mikšienei, Liucijai Giedrytei, Rožei Zeltinienei, kasmetinėse muziejuje rengiamose tautodailės parodose jau begalime pamatyti vieną kitą audinį

(aktyviausiai parodose dar dalyvauja Stefanija Dovydenaitė), nors mūsų kraštuose audėjų būta tikrai ne prastesnių nei kituose Lietuvos regionuose. Išsamioje Vidos Savoniakaitės monografijoje „Audiniai kaimo kultūroje“ galima rasti Vabalninko krašto audėjos, meilūnietės Stefanijos Petronytės audinių nuotraukas, bei vienos paskutiniųjų Papilio audėjų Onos Baltušienės, sėdinčios su anūkele prie savo audinių, fotografiją, abi audėjos buvo tarsi paskutinės savo krašto mohikanės.

O bene didžiausias mūsų krašto unikumas – Papilyje gyvenančios seserys Alma (g. 1927 m.) ir Marė (g. 1924 m.) Gavėnaitės, ir šiandien tebenešiojančios pačių austus ir siūtus drabužius: milo sijonus, paltus, nors, anot močiučių, kaimynai į jas žiūri su pašaipą: „Tos, kur iš milų neišlipa...“. Prieš porą metų seserų ne per erdvioje grytelėje dar stovėjo staklės, į kurias įsėdusi Alma audė jau paprastų paprasčiausių dvynių audinį, šiandien, deja, jau staklės išardytos, garbus amžius jau verčia atsisakyti šio į kraują įaugusio darbo...

Etnologijos tyrinėtojai, linkę sisteminti ir klasifikuoti, pastebi, kad audėjų darbus pagal paskirtį būtų galima skirti į dvi dalis: audinius buitiniams ir dekoratyviniams tikslams. Kadangi apie buitinių audinių panaudojimą daugiau buvo kalbama ankstesniuose straipsniuose, kalbant apie nacionalinį kostiumą, nuotakos kraitį, škart norisi pažvelgti į paliktus nuošaliau dekoratyvinius audinius, kuriems būtų galima priskirti lovatieses, kilimėlius, takelius, nors jokių būdu negalima sakyti, kad dekoratyvumo nebuvo ir šventiniame kostiume ar jaunavedžiams taisomoje lovoje, kad nebuvo dekoratyvios ant šventinio stalo tiesiamos sniego baltumo staltiesės...

Tačiau labiausiai knieti užmesti akį į spalvotus audinius (vienos puošniausių – lovatiesės), juolab, kad linai ir vilna nuo seniausių laikų buvo dažomi natūraliais dažais, pasigamintais iš augalų žiedų, lapų, šaknų, samanų, medžių žievės, naudojant pelkių bei geležies rūdis, ir tik XIX a. natūralias *dažylas* pamažu išstūmė cheminiai dažai, tačiau spalvų derinimo tradicijos buvo perimamos iš kartos į kartą, tik cheminiu dažu dažytas siūlas jau darėsi ryškesnis. Laikui bėgant, keitėsi ir audinių struktūra, kada šalia lietuviškos žaliavos – lino, vilnos – atsirado bovelna (*medvilnė*).

Skirtinguose Lietuvos regionuose ir lovatiesių audimo technikos, raštų bei spalvų derinimo tradicijos skyrėsi. Mūsų kraštuose pati populiariausia buvo diminė (dar vadinama pluoštine) keturnytė, aštuoniantė lovatiesių audimo technika. Diminiam audimui būdingas raštuose palikti pluošteliais palaidi siūlai, kas retai pasitaiko audžiant rankšluosčius, ir visai nerasime taip audžiamų staltiesių ar paklodžių (rankšluosčių, staltiesių daugianyčio audimo technika vadinama servetine). Mūsų muziejuje galima pamatyti ir ripsine sumuštine technika austų lovatiesių, kurių technika, raštai, spalviniai deriniai yra artimi latvių audinių tradicijai.

Į mūsų muziejaus fondus surinktos lovatiesės austos iš lino, vilnos, lino ir vilnos, vilnos ir medvilnės. Keturnytės, aštuoniantės diminės, yra rinktinė, kaišytinė ir sumuštine technika austų lovatiesių. Mėgstamiausi spalviniai deriniai dvispalviai: juoda ir žalia, juoda ir raudona (šių derinių daugiausia), balta ir mėlyna, balta ir raudona. Gražūs daugiaspalviai raštų deriniai: juodame fone raudonos, žalios, samaninės spalvos rinktiniai raštai arba žalios, raudonos, mėlynos, rudos spalvos smulkių raštų deriniai.

Audinių raštai būdavo perimami iš kartos į kartą, tačiau dažnai audėjos mėgo varijuoti – tais pačiais tradiciniais motyvais kurti savo raštus, iš panašių detalių dėlioti skirtingus ornamentus, o raštų motyvai turėdavo ir savo pavadinimus (nors ne visuose regionuose tas pats motyvas būdavo vadinamas vienodai). Anot audinių raštus tyrinėjusios dr. V. Savoniakaitės, vienas populiariesnių lovatiesių raštuose pasitaikančių motyvų yra *katpėdėlės* (kačių pėdutės, nors tas pats motyvas kitur vadinamas ir *roželėmis*, ir *langeliais*), kurios raštuose derinamos su įvairiais jungiamaisiais elementais: *kryželiais*, *qžuolo lapais* (kitų audėjų vadinamais *agurkėliais*), o stambesnis motyvas, primenantis akėčias, ir vadinamas *akėtiniu*. Dažnai jau minėti keturkampiai motyvai būdavo derinami su apvaliais, kurie būdavo vadinami *obuolių* ar *ratų*.

Kitais metais 90 metų jubiliejų švęsiančios mūsų krašto audėjos iš Lapiškių kaimo (dabar gyvena Pasvalyje) Bronislavos Stapulionienės, kurios audinių gražų rinkinį yra sukaupęs mūsų muziejus, taip pat ne viena lovatiesė yra išmarginta įvairiai komponuojamu *katpėdėlių* motyvu, kitais tradiciniais raštais, o autorė sako pati labai mėgstanti austi įvairius *dobilėlio* variantus. Gal todėl, kad, anot tyrinėtojų, „jos audiniai ypatingai gerai atspindi Šiaurės Lietuvos audėjų spalvų ir raštų charakterį, senąsias audimo tradicijas“, B. Stapulionienė – pirmoji Biržų r. audėja, apdovanota Lietuvos kultūros ministerijos pirmąja premija. Gražu, kada žmogaus triūsas, jo kūrybinių galių išraiška būna pastebima ir įvertinta... Tačiau ne viena auksarankė audėja, išties verta ne vienos premijos, taip ir nukeliavo užmarštin ne tik neperdavusi savo sukauptos patirties, užmarštin išėjo ir josios unikalūs darbai, kurie jaunosios kartos nebebuvo vertinami ir tausojami...

Namudinio audimo tradicija nyksta, senose sodybose dar galima rasti viršugryčiuose ar ūkiniuose pastatuose sudėtų išardytų staklių, bet jos jau nebepyška, jau nebeišgirsime ir tradicinio pasveikinimo, kurį išardavo užėjęs svečias audeklą į stakles riečiančiai moteriai: „*Padėk, Dieve! Mačiau pamiškėj kiškis strūnas taiso!*“ Lovatiesė, kaip būsto dekoratyvinė detalė, taip pat jau neberanda vietos moderniam bute – tradiciškai lovos jau niekas nebekloja... Jeigu dar kuriuose namuose yra likusių senų močiučių dovanotų audinių, retas kas juos bevertina, dažniau žiūri kaip į laikmečio dvasios nebeatitinkantį, vietą užimantį skudurą, net nesusimąstydamas, kaip per šimtmečius pakito perduodamas iš kartos į kartą raštas, kiek į jį naujo (savo išmonės) įdėjo šio audinio audėja, kiek kartų iš vieno galo į kitą lėkė šaudyklė, kiek kartų nutrūko siūlas, kokia kombinacija buvo minamos pakojos, į kiek nyčių siūlai buvo suverti, kiek dienų audėja prasėdėjo staklėse... tad kokia šio audinio vertė?..

Edita Lansbergienė
2011 m. lapkričio 27 d.